

Republiken och biblioteken: hundra år av växelverkan mellan staten, kommunerna och biblioteksfolket

Ilkka Mäkinen

**Finlands svenska biblioteksdagar
14–15.9.2017, Mittistan, Närpes.
Samarbete-Tillsammans**

En ny sällskapslek

- Nämn vilka tre saker karaktäriserar för dig Finlands hundraåriga självständighet!

Mitt svar

- **Vinterkriget**
- **Grundskolan**
och de allmänna biblioteken
- **Nokia**

Vilka tre saker kristalliserar de
finländska allmänna bibliotekens
historia under självständighetstiden?

- **Folkbibliotekslagen 1928**
- **Bibliotekslagen 1961**
- **Biblioteken.fi**

Vägar till ett fungerande bibliotekssystem

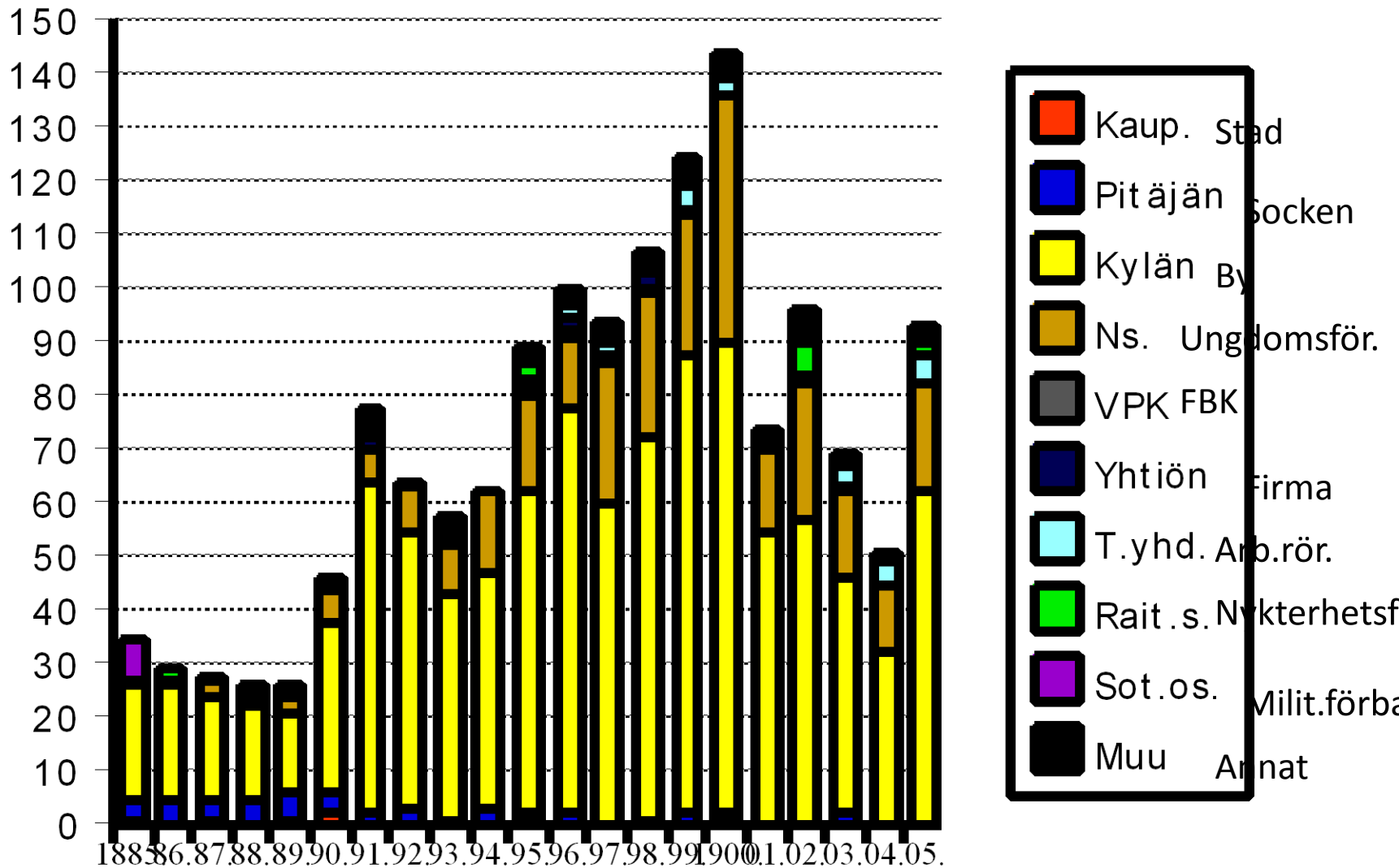
- **Norge:** ett tidigt bibliotekariskt **mönstersystem** (men utifrån centralmakten?)
- **Danmark:** bibliotekssystemet som ett **kooperativt** projekt – mest balancerat i världen?
- **Sverige:** **folkrörelser**, studiecirklar – **civilsamhället**

Den nationella väckelsen
= folkbildning

Uudet kirjastot 1885-1905

Biblioteks-
revolution!

Nya biblioteken 1885-1905 i Finland

En stor del av arbetarrörelsens bibliotek saknas i statistiken.

Aktörer under autonomitiden

- Folkupplysningssällskapet, Svenska Folkskolans Vänner
- Folkrörelserna
- Nya professionella bibliotekarier med biblioteksidéer från USA, Norge och Danmark
- **Men inte staten!**
- [dock: Längmans donationsfond (pengarna från privat testamentfond men ständerna riktade små årliga anslag till Folkuppl.sällsk. o. SFV för biblioteksbidrag)]
- Initiativ i riksdagen på 1800-talet och i början av 1900-talet
- Men "högsta orten" gillade inte biblioteksinitiativ

Ändå var vi på tröskeln

- ... att följa Norges och Danmarks exempel:
- att bygga ett enhetligt nationellt, effektivt, rationellt bibliotekssystem
- med ett **centralbibliotek** som nav
- Allt enligt riktlinjerna “dikterade” av det bästa biblioteksprofessionella kunnandet!

Centralbibliotekskommittén

- ... gav sitt betänkande 1914, riksdagen antog lagen 1917
- men sedan kom inbördeskriget och allt startades från början

Efter inbördeskriget

- ... tog staten med biblioteksfolkets medverkan en ledande roll i biblioteksutvecklingen: syftet var att stöda särskilt de kommunala biblioteken: ett mera decentraliserat koncept ... att **börja ifrån gräsrot**
- Centralbiblioteksidéén luktade socialism? Eller den nya republiken var fattig som en kyrkråtta.

Helle
Cannelin
(senare Kannila)
blev 1921
chef för
biblioteks-
byrå

Den första bibliotekslagen 1928

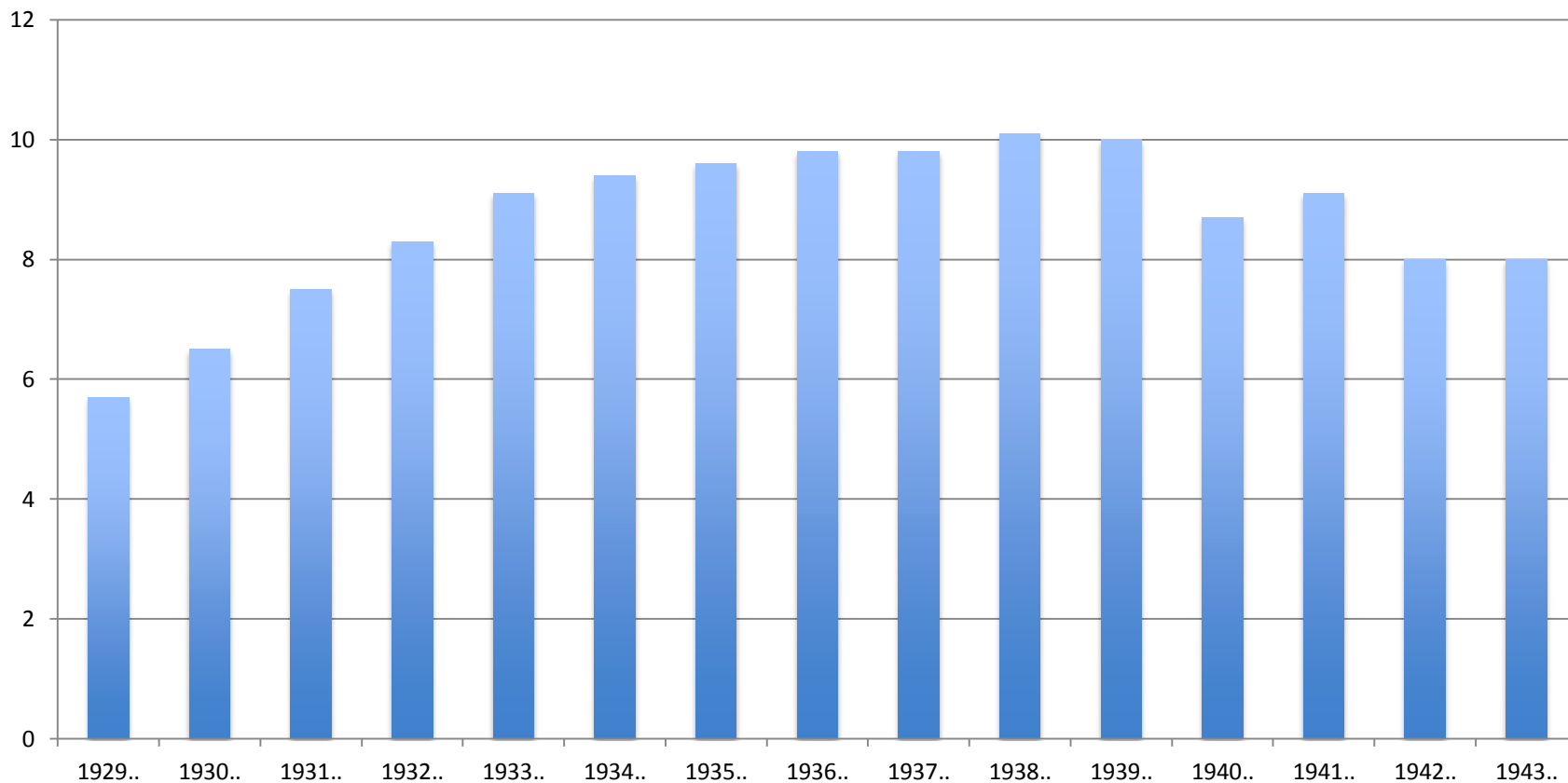
- ”Det kan förmodas att den 22 november 1927 en gång skall räknas som ett minnesvärd datum i det finländska biblioteksväsendets hävder. Denna dag antog nämligen Finlands riksdag lagen om folkbiblioteken, genom vilken ett mångårigt provisorium ersättes med en fast och för längre tid bestående ordning.”
- Carl-Rudolf Gardberg, Biblioteksbladet 1928
- C-R G var inspektören för de svenskspråkiga biblioteken

Konsolideringen av biblioteksnätverket med anspråkslösa resurser

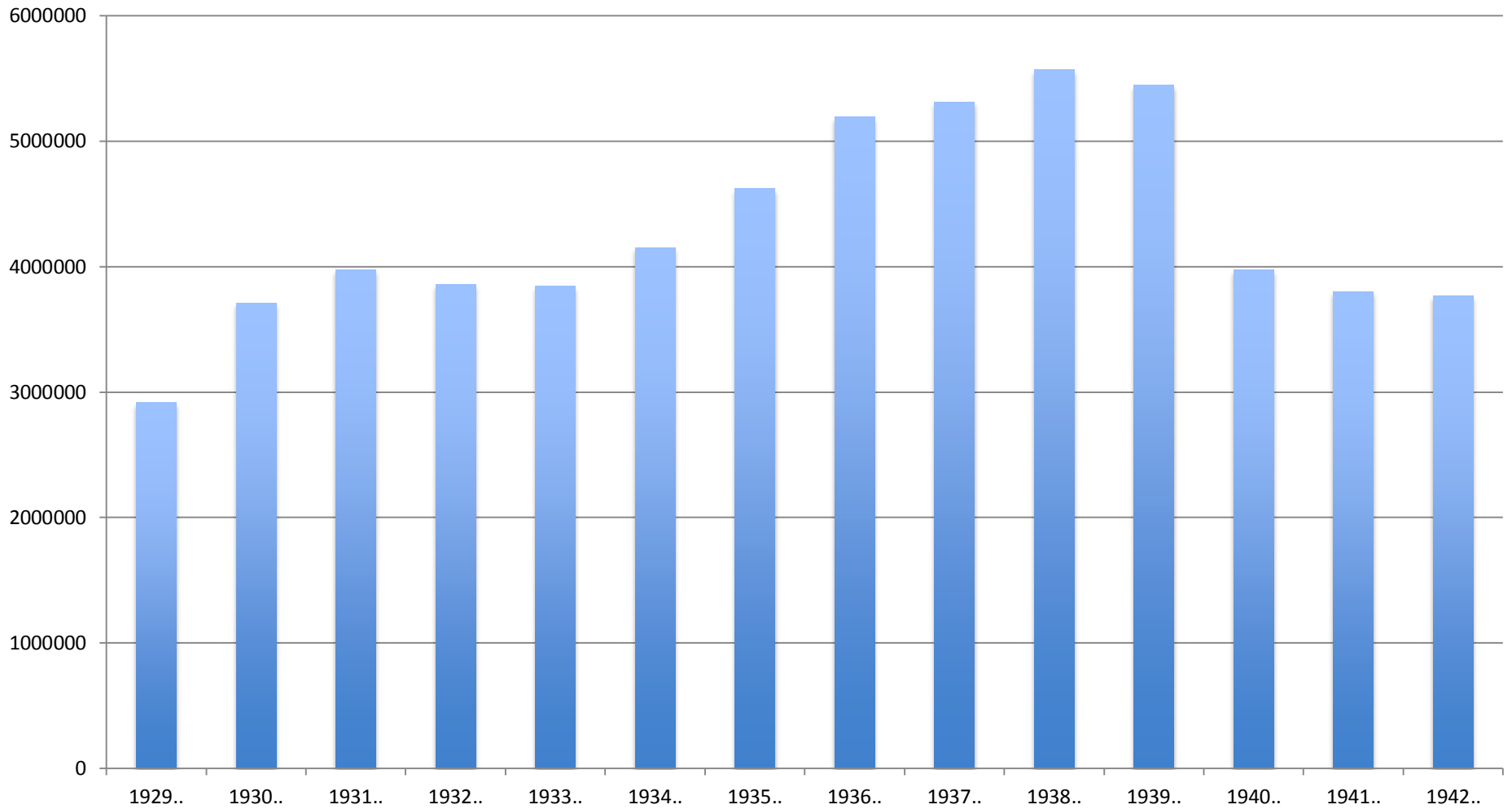
- Det kommunala bibliotekssystemet utvidgades till hela landet med stöd av statens subventioner; det kommunala biblioteket blev normen
- Understödet 50 : 50, med ett absolut tak per kommun [1950-talet: 150 000 mk = 3500 – 5900 €]
- Stödet hade ingen betydelse för större städer

Markant men begränsad framgång

Lånare % invånartal 1929-1943

Bibliotekens totalutgifter 1929-1942 (i euro)

Utgifterna 2016: ca. 317 000 000 €

Det var en annan värld än vår

- Den kommunala sektorns roll i kulturlivet var minimal
- Inget välfärdssamhälle
- Kanonisk litteratursyn
- Autoritär undervisningsideologi
- Förakt av underhållningskulturen

Krigstiden som en vändpunkt?

KOMITEANMIETINTÖ

N:o 1 — 1950

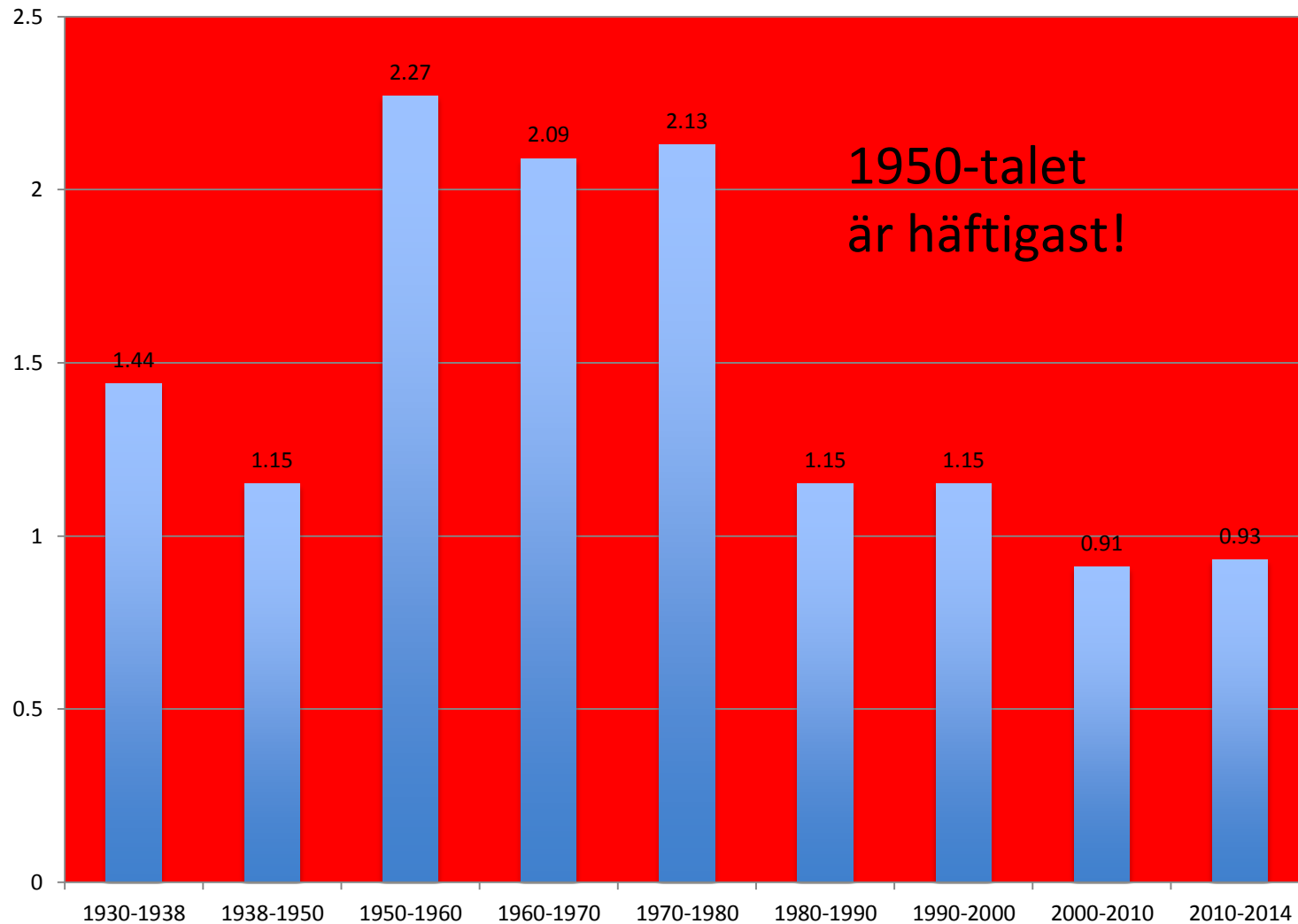
**Betänkande avgivet av kommittén för
revidering av folkbibliotekslagstiftningen 1950:1**

KIRJASTOLAINSÄÄDÄNNÖN
UUDISTAMISTA VARTEN ASETETUN
KOMITEAN

MIETINTÖ

**Lyfta Finlands biblioteken till samma nivå som i våra grannländer!
... mera statstöd, nya verksamhetsformer, landskapsbibliotek o s v**

Relativa tillväxten av utlåningen per årtionde

Tack till kommunerna, biblioteksinspektörerna och de stora årskullarna!

En nyt tid för Finlands allmänna bibliotek

- Bibliotekslagen 1961
  - staten finansierar (inget tak),
kommunerna förverkligar
  - tillväxtens och byrokratins tid
  - igen en biblioteksrevolution!

Allmänna bibliotekens gyllene tid!

KIRJASTOTOIMEN ORGANISAATIO

OPETUSHALLITUS

KOULUHALLITUS
VAPAAAN SIVISTYSTYÖN
OSA ASTO

KIRJASTOTOIMISTO

LÄÄNINHALLITUS

KOULUOSA ASTO

KOULUTOIMEN-
TÄRKÄSTÄJÄ

KUNTA

KIRJASTOASIAIN
NEUVOTTELUKUNTA

KUNNALLIS-
VALTUUSTO

KUNNAN-
HALLITUS

KIRJASTO-
LAUTAKUNTA

KIRJASTO

ESPOO
ESBO

Biblioteksinspektörerna i nyckelposition

Uppmanade,
hjälppte,

men särskilt **kontrollerade.**

**Kan biblioteket köpa Angelica,
Muskett med statsbidrag?**

Delreformer, yttre tryck

- Biblioteksinspektörerna placerades inom **länsstyrelser** vid slutet av 1960-talet
- **1973 års bibliotekskommitté** (1975: 110): integreringen av biblioteken inom utvecklingen av det moderna välfärdssamhället
- 1970-talets **oljekris**: välfärdssamhällets gränser blev synliga
- Reformen av **statsandelar** 1978: mera ansvar och makt till kommunerna: en bestående trend

Bibliotekslagen 1986

- Uppdateringen av bibliotekslagstiftningen med hänsyn till den redan inträffade utvecklingen, harmoniseringen av biblioteken med det moderniserade samhället, kulturens nya former och teknologins framskridande

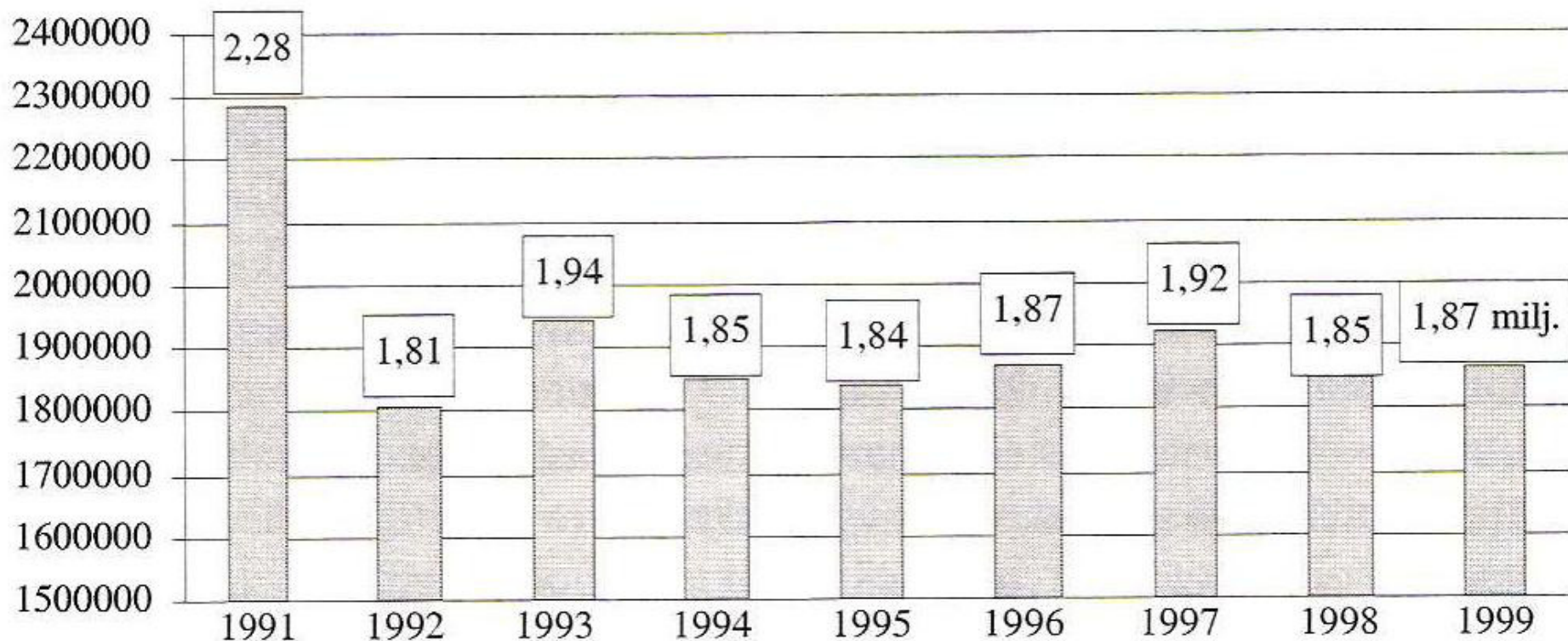

”Den avklädda bibliotekslagen 1992”

- Nödsituationen under den **djupa ekonomiska depressionen** i början av 1990-talet ledde till en drastisk förändring av bibliotekslagstiftningen 1992
- Personalens **kompetenskrav** och andra normer **lindrades**.
- **Kommunens roll** förstärktes ytterligare.
- Anslagen skars ned

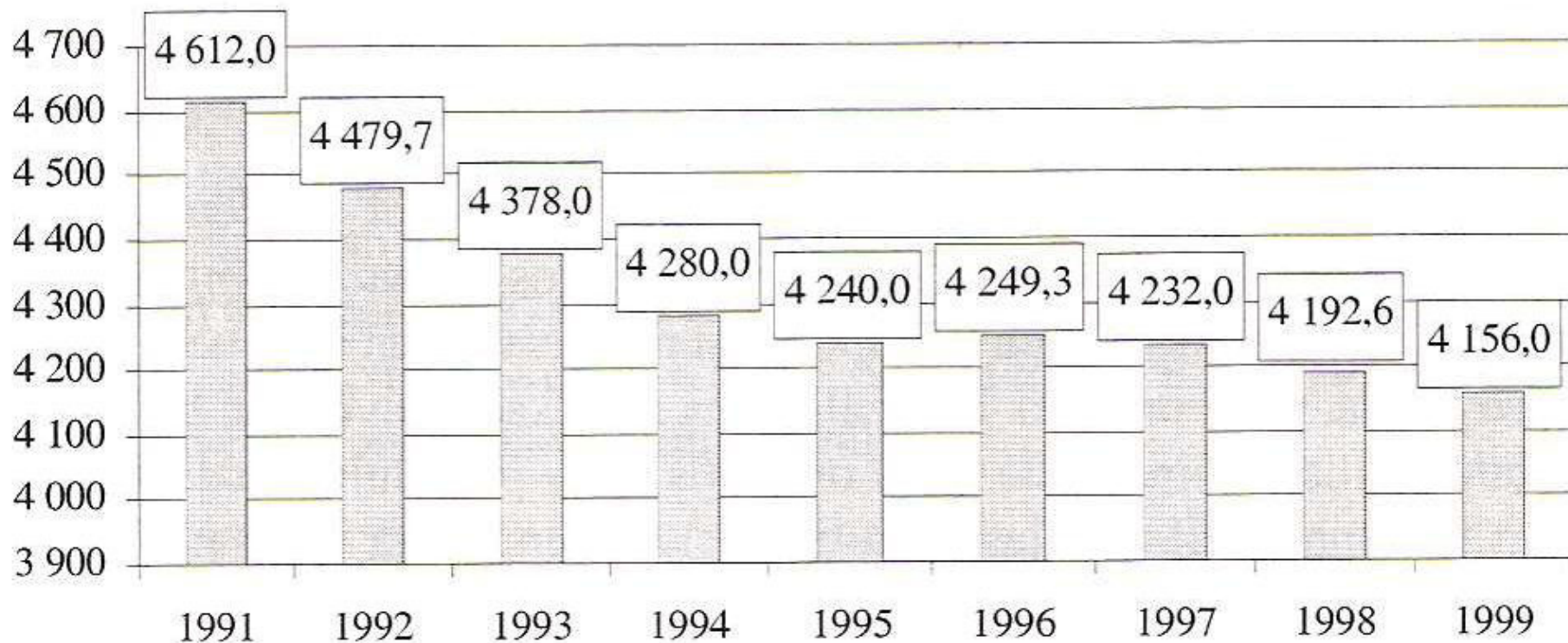
En femtedel bort ifrån bokanskaffningarna

Aineiston hankinta kpl/Anskaffningar st/Acquisition (items) 1991–1999

10% bort ifrån årsverken under loppet av 1990-talet

Henkilötyövuodet/Årsverken/Man-years 1991–1999

Mobilisationen av folkopinonen: över 500 000 skrev sitt namn.
Folk strömmade in i biblioteken. Biblioteken fick nätförbindelser med statens stöd.

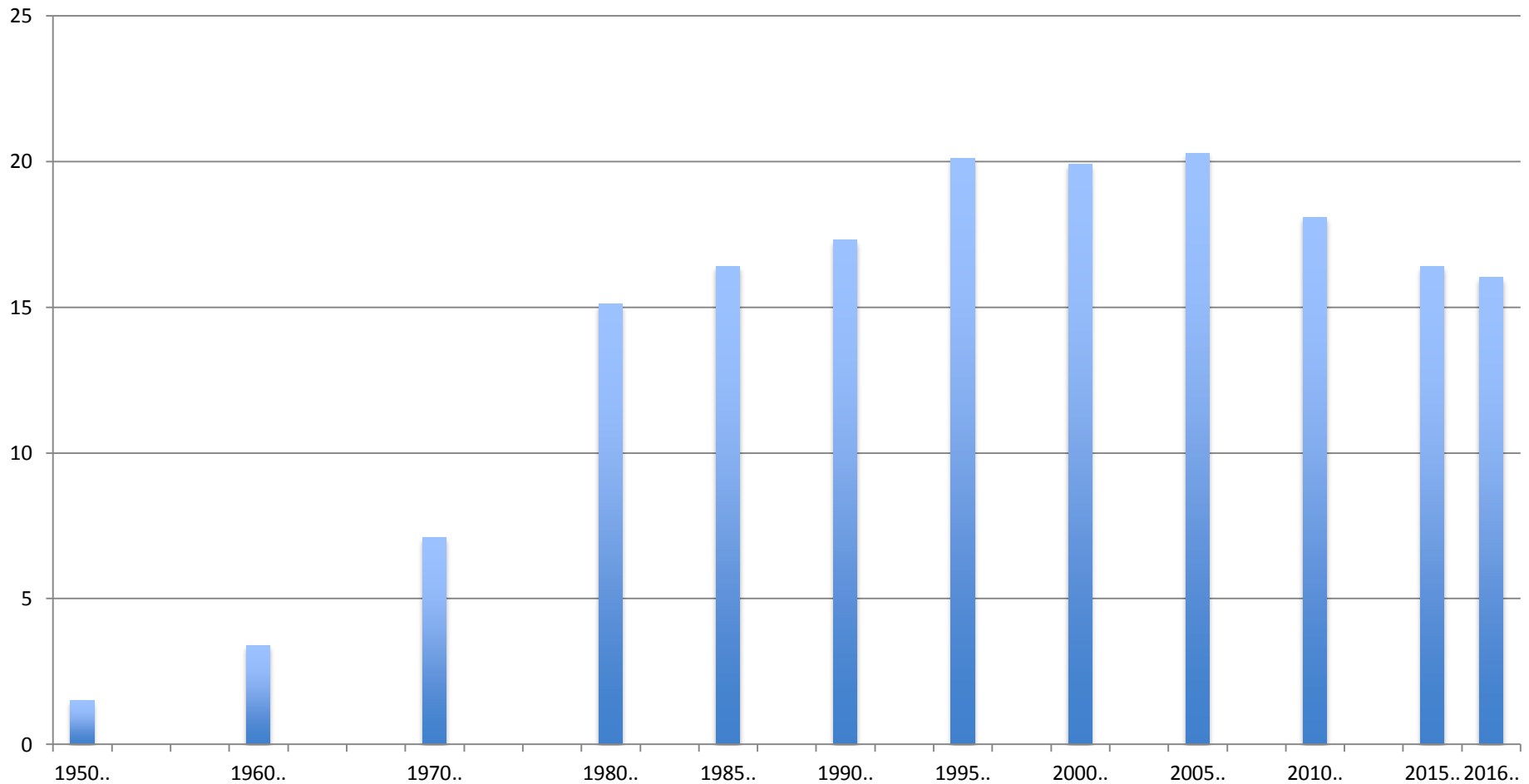

Niinistö som portvakt?

- Finansminister Sauli Niinistö frågade varför måste man betala för att använda hälsocentralen men inte biblioteket?
- Borde man betala för att använda biblioteket?
- Ett rungande NEJ från alla håll: publiken, pressen, politikerna!

Finländska läskulturens indiansommar? Samtidigt som PISA-framgångar!

Utlåningen/invånare 1950-2016

Bibliotekslagen 1998

- **Användningen av biblioteken förblir gratis!**
- Den som ansvarar för kommunens biblioteksverksamhet måste ha studier i biblioteksvetenskap och informatik
- Bort från detaljerad statlig förhandskontroll
- **Ansvaret** om biblioteken ännu mera vid **kommunerna, men också vid professionen och civilsamhället.**
- Biblioteken nämndes som knutpunkter för **nätsamhället**

Bibliotekslagen 2016

- Alla tidigare bibliotekslagar hade stiftats under förhållanden av **tillväxt**
- Till året 2005 var användningen av biblioteken (huvudsakligen) växande
- Sedan dess har **trenden** varit **nedåt!**
- Bibliotekslagen 2016 är ingen resurslag, lovar inte tillväxt, utan **flexibilitet, möjlighet till samarbete**

Framtiden?

- Pertti Vakkari: “kirjastoituva yhteiskunta”
  - De funktioner som har varit bibliotekens specialiteter blir mera och mera allmänna i samhället

Framtiden är ljus, om vi har självförtroende – och lagen på vår sida!

Källor

- Suomen yleisten kirjastojen historia. Red. Av Ilkka Mäkinen. BTJ 2009.
- Kirsti Kekki: Kirjastosäännöstö (1999)
- Kirsti Kekki: Menestystarina nimeltä kirjasto (2013).
- Library spirit in the Nordic and Baltic countries. Historical perspectives. Edited by Martin Dyrbye et.al. Tampere: HIBOLIRE, 2009.
- Ilkka Mäkinen: A family of nations, a family of libraries: What explains the similarities and differences between the public library systems in the Nordic countries? Ingår i boken: Libraries, black metal and corporate finance. Current research in Nordic Library and Information Science. Selected articles from the 40th anniversary conference of the Swedish School of Library and Information Science. Anders Frenander & Skans Kersti Nilsson, eds. Borås: Högskolan i Borås, 2013. S. 16-38. (boken är på webben)

Tack för uppmärksamheten!